

Novetats monetàries del regne de Sicília sota sobirania de la Corona catalano-aragonesa

J. VALL-LLOSERA I TARRÉS*

La moneda siciliana de la Corona catalano-aragonesa no ha tingut la sort de comptar amb una intensa tradició d'estudiosos i historiadors com és el cas de la moneda napolitana. L'escassa documentació de la qual gaudim l'ha proporcionada Carmelo Trasselli en els seus treballs (TRASSELLI 1958a/b i 1959) i llur catalogació la podem reduir a la que durant anys ha estat i continua essent l'obra de referència coneguda com l'*Spahr* (SPAHR 1959). Recentment, Miquel de Crusafont, en el seu darrer treball (DE CRUSAFONT 2015), ha aportat nous punts de vista que permeten situar noves hipòtesis.¹ Pel que fa a les novetats numismàtiques, només esporàdicament han anat apareixent publicats escassos exemplars inèdits.

L'any 2007, presentàvem a *Acta Numismàtica* 37 un breu article sobre tres monedes sicilianes inèdites.² Es tractava de dues varietats de llegenda de dos *pie-rrali* molt rars de Frederic IV. El primer, amb les sigles M-M a cada costat de l'escut d'armes de Catalunya-Aragó en el revers i una petita P sota el bec de l'àliga a l'anvers. El segon, del raríssim tipus amb la sigla P a la dreta de l'escut d'armes. La tercera era molt interessant perquè presentava un divisor amb unes marques desconegudes fins al moment en aquell valor, el mig tarí de Ferran el Catòlic, amb les sigles F i B sota l'àliga.

* Investigador numismàtic i membre de la SCEN.

1. DE CRUSAFONT 2015, pàg. 230-236. L'autor ens presenta una possible seriació dels pitxols sicilians, així com la seva atribució als tallers monetaris on varen ser emesos. També apunta la hipòtesi que les sigles que apareixen en els pirrals no han d'ésser contemplades com a simples marques dels mestres de seca, sinó que poden tractar-se alhora de marques d'emissió que fan referència a les inicials de dos personatges, a banda dels mestres de seca: bankers, comerciants, arrendataris de les seques, proveïdors del metall, etc. Així tindriem els binomis de mestre i arrendador, mestre i el que encarrega l'emissió, etc., i un espai temporal.

2. VALL-LLOSERA 2007. *Dos pirrals i un tarí inèdits*. Realment em referia a un mezzo tarí, per error en l'omissió del divisor del valor.

És freqüent trobar varietats de llegenda, però òbviament no n'era tant trobar sigles, diguem-ne conegudes, en un altre valor. El que presentem en aquest article són diverses varietats inèdites, algunes de tipus molt rars, que permeten ampliar el coneixement de les emissions sicilianes d'aquest període i, excepcionalment, uns exemplars amb unes sigles inèdites no només en aquell valor, sinó en les pròpies sèries numismàtiques. Ho exposarem de forma cronològica.

Jaume II, el Just, rei de Sicília (1285-1296)

Ranieri 7.11.2014, núm. 845,
i Artemide Aste XLIV, lot 579.

Detall.

Pierreale: 3,11 g. Ø 25 mm.

Anvers. + IA DEI GRA ARAGON SICIL REX. Àliga coronada amb ales esteses cap a l'esquerra, mirant a la dreta.

Revers. + AC BARCHINONE COMES. Escut d'armes de Catalunya-Aragó. Símbol d'un creixent damunt de l'escut. Rosa (flor de 5 pètals) a l'esquerra.

Composició de marques inèdites d'un encuny de revers amb roses³ (només es veu la rosa de l'esquerra) reaprofitat per gravar la marca del creixent al damunt de l'escut. Aquesta rectificació permet situar cronològicament l'emissió dels *pierreale* amb roses en una època anterior als tipus amb creixent.

Pere II de Sicília (1337-1342)

Numismàtica Ranieri, auction 8, lot 794.

3. Existeixen tres varietats de *pierreale* amb les marques de rosa.

Pierreale: 3,22 g. Ø 25 mm.

Anvers. + FRIDERIC T DI GRA REX SICIL. Àliga coronada amb ales esteses cap a l'esquerra, mirant a la dreta.

Revers. + DEI GRA REX SICILIE. Escut d'armes de Catalunya-Aragó. Sigla R a l'esquerra de l'escut.

Qualsevol que hagi llegit el títol i les llegendes quedarà certament sorprès o contrariat. Es tracta d'un *pierrele* a nom del rei Pere II de Sicília però que du, a la llegenda, el nom de Frederic III a causa del greu error d'haver reaprofitat un encuny d'anvers del monarca precedent. Però, per què un reaprofitament i no, per exemple, un *pierreale* de Frederic III amb sigla inèdita? Tot l'amonedament de Frederic III d'or i plata, excepte el de billó pel seu menor mòdul, portava la llegenda tipus + DUC APUL PRINCIPAT CAPUE. Amb el nou sobirà Pere II, se simplifiquen les llegendes, quedant la d'anvers i revers reduïdes només a la d'anvers dels *pierreale* de Frederic III (+FRIDERIC(us) T(ertius) DEI GRA REX SICILIE) amb l'únic canvi del nom del monarca; s'inicien a l'anvers i continuen en el revers, formant la llegenda tipus PETRUS SECUNDUS i DEI GRA REX SICILIE. Aquest error el podríem comparar amb l'*Spahr* 1959 núm. 16, amb un anvers propi de Pere II i un revers de Frederic III, és a dir, un cas a la inversa amb el reaprofitament d'un encuny de revers de Frederic III.

Frederic IV de Sicília (Federico il Semplice) (1355-1377)

Cp. Vall-llosera Detall.

Detall.

Pierreale: 3,3 g. Ø 25 mm.

Anvers. + FRID DEI GRACIA REX SICILIE. Àliga coronada amb ales esteses cap a l'esquerra, mirant a la dreta.

Revers. + AC ATHENARU NEOPAT DUX. Escut coronat d'armes de Catalunya-Aragó entre les sigles h – h.

Pierreale a nom de Frederic IV amb les sigles desconegudes h-h a cada costat de l'escut d'armes, que amplia un xic més la llarga sèrie de sigles i marques d'aquest regnat.

Arxiu Vall-llosera.

×1,5

Mezzo pierreale: 1,63 g. Ø 21 mm.

Anvers: + FRID DEI GRACIA RX SIC. Àliga coronada amb ales esteses cap a esquerra, mirant a dreta.

Revers: + AC ATENARU NEOPAT (flor) DUX. Escut coronat d'armes de Catalunya-Aragó entre les sigles M - M gòtiques.

Arxiu Vall-llosera.

×1,5

Mezzo pierreale: 1,61 g. Ø 20,5 mm.

Anvers: + FRID DEI GRA REX SICILIE. Àliga coronada amb ales esteses cap a l'esquerra, mirant a la dreta.

Revers: + AC ATENARU NEOPA DUX. Escut coronat d'armes de Catalunya-Aragó entre les sigles M - M gòtiques.

×1,5

Arxiu Vall-llosera.

Mezzo pierreale: 1,6 g. Ø 22,6 mm.

Anvers: + FRID DEI GRA REX SICL. Àliga coronada amb ales esteses cap a l'esquerra, mirant a la dreta.

Revers. + AC ATENARUM NEOP DX. Escut d'armes de Catalunya-Aragó entre les sigles S – S, i P a dalt.

Arxiu Vall-llosera.

Mezzo pierreale: 1,59 g. Ø 18,5 mm.

Anvers: + FRIDIRICU DEI (GRA REX) SICILI. Àliga coronada amb ales esteses cap a l'esquerra, mirant a la dreta.

Revers. + AC ATENARU NEOPATRI DUX. Escut coronat d'armes de Catalunya-Aragó entre les sigles F - F.

Frederic IV de Sicília fou el primer rei a encunyar divisors de plata. Aquest fet no hauria de ser estrany si tenim en compte les seves prolífiques emissions de *pierreale*, doncs és sens dubte el monarca del qual es coneixen més varietats pel que fa a sigles i marques que se suposa diferenciarien una emissió de l'altra.⁴ Lluny d'això, és tot el contrari: els seus divisors, el mig i el quart (*mezzo pierreale* i *quarto di pierreale*), són extraordinàriament rars, especialment el valor més petit. Rodolfo Spahr va publicar només quatre varietats, tres sense sigles i una amb les sigles M - M. És per aquest motiu que el conjunt que presentem és especialment interessant. Es tracta de quatre exemplars inèdits.

4. Consta documentació d'emissions a diverses seques (Messina, Catània, Sciacca i Palerm) i coneixem un gran nombre de símbols, sigles o marques de les quals no tenim gaire informació objectiva però que podem relacionar amb alguna d'aquestes emissions, responsables o tallers monetaris concrets. Són esmentats alguns personatges que poden relacionar-se amb alguna de les sigles conegudes, com Lemmo de Lardea, Guillem de Lardea, Nicolau de Mauro, Stefano de Carimbene, durant el regnat de Frederic IV, i d'altres, com ara Francesco Campulo, Branca la Rocca o Matteo Compagna, que treballaren en els regnats de Joan II i Ferran el Catòlic, però també existeix un gran nombre de sigles desconegudes.

Els dos primers són inèdits per ser variants de llegenda del *mezzo pierreale* publicat per Spahr amb el núm. 214 i amb sigles M – M.

El tercer l'hem de relacionar amb un raríssim pierreale⁵ que presenta la mateixa disposició de sigles: P al damunt i S – S als costats de l'escut d'armes. Cal assenyalar el seu gran mòdul i la seva acurada encunyació, fets inusuals per aquest valor.

Si el tercer el podem considerar extraordinari, per al quart no tenim qualificatiu. És un *mezzo pierreale* que presenta les sigles F – F als costats de l'escut d'armes. Aquestes sigles aparentment⁶ no les trobem en cap altre amonedament conegut. Només podem relacionar aquesta emissió i llurs sigles amb uns pesals de pierreale que presenten també les marques F – F a cada costat de l'escut d'armes de Catalunya-Aragó. Aquest exemplar permetria situar cronològica i objectivament aquests pesals dins el regnat de Frederic IV.

Pesal de *pierreale* 3,04 g (Artemide Aste 16E 06.2012, núm. 542).

5. L'exemplar catalogat es troba a la col·lecció del *Museo Nazionale di Siracusa*.

6. Diem aparentment perquè coneixem una rara tipologia d'un denaro de bust frontal i creu interior sobre pal que talla la llegenda per baix que, segons Spahr, porta les sigles F i R, que també podrien interpretar-se com F-F.

Ferran el Catòlic (1479-1516)

Cp. Vall-llosera Detall.

Detall.

Trionfo: 3,53 g. Ø 23 mm.

Anvers. + FERDIIAIDVS D G R CASTELE. Rei sedent al tron. Sigla M a l'esquerra.

Revers. + FERDIIAIDVS D G R SICILIE AR. Àliga coronada de front amb les ales esteses mirant a l'esquerra.

Rodolfo Spahr només cataloga una varietat d'aquest *trionfo* amb la sigla M a l'esquerra del monarca sedent al tron (pàg. 93, núm. 22). L'exemplar és similar al nostre amb la llegenda de l'anvers acabada en A i la del revers en AR. La majoria dels exemplars coneguts no porten marques o vénen signades amb les sigles F - B, M - C, I - N (o N - I); i, més rarament, B - N i S (ajaguda) - N.

Cp. Vall-llosera Detall.

Detall.

Tarì: 3,14 g. Ø 26 mm.

Anvers. + FERDINANDVS D G R CASTELE A. Escut coronat d'armes de Castella-Lleó al 1r i 4t, i Sicília al 2n i 3r. La part superior de l'escut, formada per dos angles.

Revers. + FERDINANDVS D G REX SICILIE A. Àliga coronada amb ales esteses cap a l'esquerra, mirant a la dreta. Sigla M sota l'ala dreta.

Aquest *tarì* hem de relacionar-lo forçosament amb l'anterior *trionfo*, que porta únicament com a marca de mestre la sigla M. Rodolfo Spahr desconeixia l'existència d'aquest valor amb la presència de la sigla M com a única marca, a la dreta de l'àliga (ni en qualsevol altre posició).

BIBLIOGRAFIA

DE CRUSAFONT 1982.

De Crusafont i Sabater, Miquel. *Numismàtica de la Corona Catalano-Aragonesa medieval (785-1516)*. Ed. Vico. Madrid, 1982.

DE CRUSAFONT 1992.

De Crusafont i Sabater, Miquel. *Acuñaciones de la Corona Catalano-Aragonesa y de los Reinos de Aragón y Navarra. Medioevo y tránsito a la Edad Moderna*. Ed. Vico&Segarra. Madrid, 1992.

DE CRUSAFONT 2009.

De Crusafont i Sabater, Miquel. *Catàleg General de la Moneda Catalana*. SCEN-IEC. Barcelona, 2009.

DE CRUSAFONT 2015.

De Crusafont i Sabater, Miquel. *Història de la moneda de la Corona catalano-aragonesa medieval (excepte els comtats catalans) (1067/1162-1516)*. SCEN-IEC. Barcelona, 2015.

M.I.R.

VARESI, A. *Monete Italiane Regionali*. Sicilia. Pavia, 2001.

SPAHR 1959.

Spahr, Rodolfo. *Le monete siciliane dagli aragonesi ai borboni (1282-1836)*. Ed. Banco de Sicilia. Palerm, 1959.

TRASSELLI 1958a.

Trasselli, Carmelo. *Note per la storia dei banchi in Sicilia nel XIV sec.* Palermo, 1958.

TRASSELLI 1958b.

Trasselli, Carmelo. "Per la cronologia delle coniazioni siciliane di Ferdinando il Cattolico". *Bollettino Circolo Numismatico Napoletano* 43, 1958.

TRASSELLI 1959.

Trasselli, Carmelo. *Note per la storia dei banchi in Sicilia nel XIV sec. Parte I. Zecche e monete. Industrie Riunite Editoriali Siciliane*. Palermo, 1959-1968.

VALL-LLOSERA 2007.

Vall-llosera i Tarrés, Jordi. "Dos pirrals i un tarí inèdits". *Acta Numismàtica* 37, pàg. 83-85. SCEN-IEC, Barcelona, 2007.